

МІЖНАРОДНА ОХОРОНА АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Володимир Дроб'язко,
*завідувач сектору суміжних прав НДІ
інтелектуальної власності АПРН України, кандидат
філологічних наук*

1. Міжнародно-правове визнання охорони суміжних прав

У 1934 р. Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів підписала угоду з Міжнародною федерацією виробників фонограм, відповідно до якої на наступній конференції з перегляду Бернської конвенції мали порушити питання про включення до Конвенції положення про охорону фонограм від недовзведеного тиражування та виплату справедливої винагороди за передачу фонограм в ефір і використання їх у кінематографії.

Питання про охорону прав виконавців було розглянуте у 1939 р. на сесії Міжнародної організації праці (МОП) у Самадені.

Бюро Бернського союзу підготувало відповідні проекти, розглядові яких перешкодив початок Другої світової війни.

Питання про охорону прав виконавців і виробників фонограм було знову порушене у 1948 р. на Брюссельській конференції з перегляду Бернської конвенції, проте спроби надати виконавцям і виробникам фонограм права, аналогічні правам авторів, не увінчалися успіхом.

Різні комітети експертів свого часу підготували проекти конвенцій, що передбачали охорону інтересів

організацій ефірного мовлення: Римський протокол (1951), протокол, підготовлений під егідою МОП (1957), Монакський протокол (1957), підготовлений групою експертів, яку скликали ВОІВ і ЮНЕСКО.

У 1960 р. у Гаазі Комітет експертів ВОІВ, ЮНЕСКО та МОП, підготував проект конвенції, який взяли за основу на Дипломатичній конференції в Римі, де було погоджено остаточний текст Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римської конвенції) від 25 жовтня 1961 р.

Існують також інші міжнародно-правові договори, що стосуються окремих видів суміжних прав:

- Женевська конвенція про охорону прав виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971);
- Брюссельська конвенція про розповсюдження сигналів-носіїв програми, що передаються через супутники (1974);
- Договір ВОІВ про виконання і фонограми (1996).

2. Багатосторонні конвенції й договори про суміжні права

2.1. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення

26 жовтня 1961 р. у Римі була підписана Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція).

Для Римської конвенції характерна гнучкість, яка є результатом того, що стосовно її застосування вибір неодноразово залишається на розсуд договірних держав. Крім основної формули базового характеру, що становить собою договірний мінімум, ця Конвенція надає кожній державі вибір і можливість нюансування сфери тих зобов'язань, які вона на себе бере. Даний міжнародний акт несе на собі характерні ознаки еволюції, якої за останні десятиліття зазнали характер і роль конвенцій, що забезпечують у сфері міжнародних відносин регулювання охорони інтелектуальної власності.

Якщо конвенції, укладені в кінці XIX ст., становили собою спробу знайти загальний знаменник між різними концепціями і системами законодавства і ставили перед собою завдання уточнити взаємні права та обов'язки держав, то для пізніших конвенцій характерна тенденція до визначення тих норм, які всі держави повинні потім включати до свого внутрішнього законодавства. Вони мають першопрохідний характер відносно національних законодавств, зокрема це стосується Римської конвенції, яка у зв'язку з її прийняттям стала основою для розробки багатьох внутрішніх законів.

Принцип національного режиму. Охорона, яка надається Римською конвенцією, в основному полягає в тому, щоб гарантувати громадянам інших держав такий самий режим охорони, яким користуються громадяни даної держави.

У ст.2 міститься визначення того, що є національним режимом відносно кожної з трьох категорій бенефіціарів Конвенції. Стаття встановлює наступне: "Для цілей цієї Конвенції національний режим охорони означає режим, що надається внутрішнім законодавством Договірної держави, в якій запитується охорона:

- а) артистам-виконавцям, які є її громадянами, відносно здійснюваних на її території виконань, їх передачі в ефір або першого запису;
- в) виробникам фонограм, які є її громадянами, відносно фонограм, вперше записаних або вперше опублікованих на її території;
- с) організаціям мовлення, штабквартири яких розташовані на її території, відносно передач в ефір, що здійснюються за допомогою передавачів, розташованих на її території".

Це визначення доповнюється пунктом другим ст.2, де встановлено наступне: "Національний режим надається відповідно до вимог охорони і умов, що передбачають її обмеження, прямо застереженими цією Конвенцією".

Йдеться про мінімальну охорону, яку держави зобов'язуються надавати — поза рядом дозволених застережень і обмежень, навіть якщо вони не надають цієї охорони національним виконавцям, виробникам фонограм і організаціям мовлення. В конкретнішому плані цій мінімальній охороні присвячені ст.7 (відносно виконавців), 10 (відносно виробників фонограм) і 13 (відносно організацій мовлення).

Незважаючи на те, що Римська конвенція при визначенні націона-

льного режиму і різних критеріїв її використання спирається на виконавців, на фонограми і організації мовлення, проте вона як об'єкт охорони розглядає не виконання як такі, а права, що забезпечують інтереси різних бенефіціарів. Бернська конвенція, навпаки, як конкретний об'єкт охорони називає сам твір.

Критерії охорони: критерії застосовності Конвенції. У Конвенції містяться конкретні критерії застосовності залежно від різних категорій користувачів — артисти-виконавці (ст.4), виробники фонограм (ст.5) і організації мовлення (ст.6). Конвенція допускає, що держави не застосовують певні критерії.

У трьох згаданих статтях (4,5 і 6) питання полягає в тому, чи повинна Конвенція застосовуватися виключно до міжнародних ситуацій або її дія також поширюється на національні ситуації. Було вирішено, що Конвенція поширюється тільки на міжнародні ситуації за зразком Бернської конвенції.

Критерії застосовності Конвенції щодо охорони прав виконавців, визначені у ст.4, в якій мовиться, що Договірні держави надають їм режим охорони в наступних випадках:

- коли виконання має місце в іншій Договірній державі;
- коли виконання включене до фонограми, що охороняється відповідно до ст.5 Конвенції;
- коли виконання, не будучи записаним на фонограму, поширюється шляхом передачі в ефір, що охороняється відповідно до ст.6.

Отже, відносно виконавців Конвенція включає тільки реальні критерії застосовності. Критерій громадянства виконавця (персональний критерій особистої застосовності)

був включений через складнощі у разі колективного виконання (оркестр, хори тощо).

У ст.5(1) мовиться, що кожна Договірна держава надає виробникам фонограм національний режим охорони у разі, якщо: виробник фонограми є громадянином іншої Договірної держави; перший звукозапис здійснений в іншій Договірній державі; фонограма вперше опублікована в іншій Договірній державі.

Ст.5(2) Конвенції розширює сферу фонограм, що охороняються встановлюючи критерій **одночасної публікації** (запозичений з Бернської конвенції). Якщо фонограма вперше опублікована в державі, що не є учасницею даної Конвенції, й протягом 30-ти років від дня її першої публікації вона також опублікована в Договірній державі (одночасна публікація) вона розглядається як вперше опублікована в Договірній державі.

У ст.6(1) передбачені необхідні умови надання Договірними державами організаціям мовлення національного режиму охорони за дотримання принаймні однієї з наступних умов:

- штаб-квартира організації мовлення розташована в іншій Договірній державі;
- передача в ефір здійснена за допомогою передавача, розташованого на території іншої Договірної держави.

Ст.6(2) передбачає, що будь-яка Договірна держава може заявити в будь-який момент, що вона здійснюватиме охорону, якщо будуть виконані обидві умови, передбачені ст.6(1).

Зміст конвенційного права. Держави зобов'язуються визнавати крім національного режиму деякі міні-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

мальні права, які вони повинні застосовувати у своїх взаємних відносинах, незалежно від приписів свого внутрішнього законодавства. Ці мінімальні права можуть бути об'єктом застережень і винятків.

Зміст конвенційного права, застосовного до виконавців. Ст.7 встановлює мінімальну охорону майнового характеру, гарантовану виконавцям. Конвенція не визнає за виконавцями виключного права дозволяти або забороняти деякі види використання їх виконання, передбачаючи, що охорона, надана виконавцям, включає можливість вчинення певних дій без їх згоди. Виконавці мають можливість запобігати здійсненню без їх згоди передач їх виконання в ефір або для загального відома. Це положення охороняє виконавця у разі, коли "безпосереднє виконання" (театральний показ, концерт тощо) сповіщується для загального відома без його згоди, за допомогою ефірного мовлення, гучномовця, кабеля тощо, тобто коли воно доводиться до відома ширшої публіки ніж та, для якої воно було призначено.

У ст.7(1) перераховуються випадки, коли згода виконавця для передачі в ефір або сповіщення для загального відома не вимагається, якщо використане для передачі в ефір виконання вже було передане в ефір або здійснюється з використанням запису. Виконавець не може вимагати застосування Конвенції, щоб перешкодити:

- ретрансляції, якщо первинна передача в ефір була здійснена з його згоди;
- передачі в ефір з використанням запису, зробленого з його згоди;
- використанню для передачі в ефір запису, зробленого з його

згоди;

- сповіщенню для загального відома ефірної передачі, здійсненої з його згоди (наприклад, за допомогою приймачів або телевізорів, розташованих у громадських місцях);
- використанню для загального відома записів, зроблених з його згоди.

Виконавець може запобігати здійсненню без його згоди запису виконання, що не було призначене для запису.

Виконавець має право запобігати відтворенню без його згоди запису його виконання:

- якщо первинний звуковий запис був здійснений без його згоди;
- якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку виконавець дав свою згоду.

У ст.7(2) Конвенції Договірним державам надається право регулювати внутрішнім законодавством деякі питання стосовно відносин виконавців з організаціями мовлення таким чином, щоб визнані за першими прерогативи обмежувалися в інтересах других. Ці питання стосуються ретрансляції запису, зробленого для передачі в ефір, і відтворення такого запису з тією ж метою.

Якщо передача в ефір здійснюється зі згоди виконавців або якщо йдеться про використання організаціями мовлення записів, зроблених з метою передачі в ефір, то Договірні держави можуть регулювати це питання, при цьому залишається тільки дізнатися, якою мірою виконавці володіють правом перешкодити ретрансляції запису, зробленого з метою передачі в ефір, і відтворення такого запису з метою передачі в ефір.

У випадках, передбачених попередніми положеннями, внутрішнє

законодавство не повинне позбавляти виконавців можливості контролювати відповідно до угод їх відносини з організаціями мовлення.

Стаття 8 надає Договірним державам право визначати порядок, відповідно до якого будуть представлені інтереси виконавців у зв'язку із здійсненням ними своїх прав, якщо в одному й тому ж виконанні бере участь декілька виконавців. Це право повинне обмежуватися регулюванням того, в якій формі будуть представлені інтереси виконавців, що входять до групи, при здійсненні ними своїх прав.

На підставі ст.19 Конвенції конвенційна охорона перестає застосовуватись, якщо виконавець дав свою згоду на включення свого виконання до запису зображення або запису звуків і зображень.

У Конвенції відсутня згадка про особисті немайнові права виконавців (головними атрибутами яких є право на ім'я, право на недоторканність виконання, якщо воно відтворюється).

Зміст норм Конвенції, що стосуються виробників фонограм. У ст.10 за виробниками фонограм визнається виключне право дозволяти або забороняти пряме чи непряме відтворення своїх фонограм. Пряме або непряме відтворення включає в себе, зокрема, відтворення за допомогою наступних процедур:

- виготовлення матриці і штампування; запис звуків з уже існуючої фонограми;
- запис шляхом прийому хвиль, звуків, що передаються в ефір радіостанцією з грамплатівок або стрічок.

Йдеться як про повне відтворення фонограми, так і про часткове її відтворення.

Римська конвенція не містить положень, які конкретним способом передбачали б охорону фонограм від ввезення або недозволеного розповсюдження для загального відома.

Зміст норм Конвенції, застосованих до організацій мовлення. У ст.13 за організаціями мовлення визнається виключне право дозволяти або забороняти пряме або непряме відтворення своїх фонограм. Право дозволяти або забороняти ретрансляцію своїх передач в ефір охоплює лише одночасну передачу в ефір. Передбачена Конвенцією охорона також не поширюється на ретрансляцію проводами або кабельною мережею чи, загалом, за допомогою систем замкнутого контуру.

Організації мовлення користуються правом дозволяти або забороняти запис своїх передач на матеріальному носіїві.

За організаціями мовлення визнається право дозволяти або забороняти: відтворення виготовлених без їх згоди записів їх передач в ефір; відтворення записів їх передач, виготовлених відповідно до винятків, передбачених ст.15, якщо вони були здійснені з іншою метою, ніж ті, задля яких були встановлені ці винятки.

Організації мовлення мають право дозволяти публічний прийом їх телевізійних передач, тобто право забороняти сповіщення своїх телевізійних передач для загального відома, якщо таке сповіщення здійснюється у громадських місцях, де стягується плата за вхід. Визначення умов, за якими може здійснюватися це право, належить національному законодавству країни, де запитується охорона.

До положень стосовно різних категорій бенефіціарів належать:

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

- вторинне використання фонограм (ст.12);
- застереження, допустимі відносно ст.12;
- застереження, допустиме відносно ст.13(d);
- формальності стосовно фонограм (ст.11);
- мінімальний строк охорони (ст.14);
- інші допустимі обмеження (ст.15).

Вторинне використання фонограм. Стаття 12 встановлює, що, якщо фонограма, опублікована з комерційною метою, або відтворення такої фонограми використовується безпосередньо для передачі в ефір або для передачі будь-яким способом для загального відома, разова справедлива винагорода виплачується користувачем виконавцям або виробникам фонограм чи їм обом. Ці особи мають тільки право на одержання справедливої винагороди за подібне використання фонограм. Конвенція встановлює недобровільну ліцензію на вторинне використання, результатом якої є просто право на винагороду.

Обов'язок платити за "вторинне використання" поширюється не на всі категорії фонограм, а залежить від двох наступних умов:

- він поширюється на опубліковані фонограми, до того ж тільки в тих випадках, якщо публікація була здійснена з комерційною метою;
- використання повинне мати безпосередній характер (використання у вигляді ретрансляції не є безпосереднім).

Якщо зазначене право визнане одночасно і за виконавцями і за виробниками фонограм, за відсутності згоди між зацікавленими сторонами держава може взяти на себе визначення умов розподілу цієї винагороди.

Застереження, допустимі відносно ст.12. Відповідно до ст 16(1), Договір на сторона може заявити, що вона:

- не застосовуватиме жодних положень ст.12;
- не застосовуватиме положень ст.12 відносно певних видів використання. Це положення означає наступне: та або інша сторона може прийняти рішення, що вона не виплачуватиме винагороду у разі використання при передачі в ефір, сповіщення для загального відома або у разі використання в певних формах ефірних передач чи сповіщень для загального відома;
- не застосовуватиме положення ст.12, якщо виробник фонограми не є громадянином іншої Договірної держави;
- обмежить охорону прав на вторинне використання фонограм, надану відповідно до свого національного законодавства, навіть якщо фонограма була записана виробником, що є громадянином іншої Договірної держави, стосовно фонограм, вперше записаних громадянином держави, яка зробила про це повідомлення.

Застереження, допустиме ст.13(d), стосується права організацій мовлення на передачу для загального відома своїх телевізійних передач. Якщо Договірна держава зробить це застереження, інші Договірні держави не зобов'язані надавати дане право організаціям мовлення, штабквартира яких розташована в цій державі (положення стосовно матеріальної взаємності).

Формальності стосовно фонограм. Згідно зі ст.11, формальності, що вимагаються внутрішнім законодавством Договірної держави, як

умови для надання відносно фонограм охорони прав виробників фонограм або виконавців чи тих і інших, вважаються дотриманими, якщо всі наявні в продажу примірники опублікованої фонограми або їх упаковки мають напис, що складається із знака ®, обведеного колом (із зазначенням року першої публікації, розміщеним таким чином, щоб чітко показати, що фонограма охороняється).

Якщо на примірниках або на їх упаковці не зазначений виробник фонограми або власник ліцензії, виданої виробником (шляхом згадування його прізвища, торговельної марки або іншого відповідного позначення), напис повинен також включати прізвище власника прав виробника фонограми. Якщо на примірнику або упаковці не зазначені основні виконавці, то в напису повинне також зазначатися прізвище особи, яка володіє правами таких виконавців у країні, де був здійснений запис.

Мінімальний термін охорони. Згідно зі ст.14, термін охорони повинен становити не менше 20-ти років. Цей термін є однаковим для всіх трьох категорій бенефіціарів Конвенції й обчислюється від кінця року, проте точка відліку цього терміну різна для кожної категорії:

- для фонограм і включених до них виконань — рік після здійснення запису;
- для виконань, що не входять до фонограми, — рік після виконання;
- для передачі в ефір — рік після передачі.

Інші допустимі обмеження. За аналогією з конвенціями про авторське право, ст.15 Римської конвенції дозволяє договірним державам передбачати в своєму національ-

ному законодавстві винятки з правил охорони, встановлені Конвенцією. Винятки, що дозволяються, однакові щодо трьох категорій бенефіціарів Конвенції.

Ст.15(1) передбачає чотири випадки, які традиційним чином враховуються в конвенціях про авторське право. Йдеться про наступне:

- про використання в особистих цілях;
- про використання коротких уривків з метою сповіщення про поточні події;
- про короткостроковий звуковий запис, зроблений організацією мовлення за допомогою власного обладнання і для своїх потреб;
- про використання з навчальною або науково-дослідною метою.

Будь-яка Договірна держава може передбачати ті ж обмеження охорони інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, які встановлені відносно охорони авторського права на літературні й художні твори. Це відсилання до авторського права спрямоване на те, щоб права, які охороняються Римською конвенцією, не мали більш сприятливого режиму, ніж авторське право. Зазначене положення переслідує мету створення єдиного правового режиму і недопущення такого становища, за якого власники суміжних прав користувались би більш сприятливим режимом, ніж власники авторського права, у світлі тих обмежень, які покладені на права останніх.

Примусові ліцензії можуть передбачатися лише в тому обсязі, в якому це допустимо Конвенцією. Можна назвати приклади примусових ліцензій, які були б несумісними з положеннями Конвенції. Так, стосовно виконавців такий режим був

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

би несумісним, якби він відносився до їх права запобігати здійснення без згоди виконавців запису на матеріальному носіїві виконання, яке не було предметом запису тощо. Режим примусових ліцензій може бути прийнятий відносно випадків, якщо виконавець дав згоду на передачу в ефір його виконання.

Дія Конвенції включає наступне:

- відносини між Римською конвенцією і авторським правом;
- відсутність у Конвенції зворотної сили;
- чинність Конвенції відносно інших положень стосовно охорони;
- спеціальні угоди.

Відносини між Римською конвенцією і авторським правом. У ст.1 проголошується, що охорона, надана Конвенцією, "жодним чином не зачіпає і не завдає жодної шкоди охороні авторського права на літературні й художні твори", що "відповідно жодне з положень цієї Конвенції не може бути тлумачене як таке, що завдає шкоди цій охороні". У разі, коли здійснення виключних прав авторів на твір, який виконується, записується або передається засобами мовлення, перешкоджають права, визнані Римською конвенцією, повинна переважати охорона авторського права.

У ст.23 мовиться, що Римську конвенцію може підписати держава, яка відповідає двом умовам: вона повинна бути запрошена на Дипломатичну конференцію (проте без зобов'язання дійсно брати в ній участь) і бути учасником Всесвітньої конвенції про авторське право або членом Бернського союзу.

У ст.24(2) зазначено, що Конвенція відкрита для приєднання будь-якої держави-члена ООН за умови, що така держава є учасницею однієї

з вищезазначених конвенцій про авторське право.

Відсутність у Конвенції зворотної сили, передбачена ст.20, стосується двох аспектів:

- Конвенція не обмежує прав, що виникли в будь-якій Договірній державі до дати набуття чинності цією Конвенцією для такої держави;
- Договірні держави не зобов'язані застосовувати положення даної Конвенції до виконань або передач в ефір, які відбулися, а також до фонограм, перший запис яких було здійснено до набуття чинності цієї Конвенції для таких держав. Це положення є факультативним, оскільки держава може надати охороні зворотну силу.

Чинність Конвенції відносно інших положень стосовно охорони. Стаття 21 передбачає, що охорона, надана Конвенцією, не обмежує будь-якої іншої охорони, наданої іншими джерелами, якими можуть користуватися виконавці, виробники фонограм і організації мовлення. Це положення підкреслює, що конвенційна охорона не є перешкодою для застосування будь-яких інших внутрішніх або міжнародних нормативних актів — чинних або майбутніх, — що передбачають більш високий ступінь охорони в інтересах бенефіціарів Конвенції.

Стаття 22 передбачає, що Договірні держави зберігають право вступати між собою у **спеціальні угоди**, якщо такі угоди передбачають надання ширших прав, ніж надані цією Конвенцією, або містять інші положення, що не суперечать цій Конвенції.

Римська конвенція набула чинності на Україні 12 червня 2002 року.

2.2. Інші спеціальні конвенції в галузі суміжних прав

Римська конвенція 1961 р. надає на міжнародному рівні охорону всім трьом категоріям власників суміжних прав: виконавцям, виробникам фонограм і організаціям ефірного мовлення. Крім цієї основоположної Конвенції існують два інших міжнародно-правові документи, що поширюються на певні особливі види суміжних прав — Конвенція про охорону виробників фонограм від незаконного відтворення примірників їхніх фонограм (Фонограмна конвенція), укладена в Женеві 29 жовтня 1971 р., і Конвенція про розповсюдження сигналів-носіїв програми, що передаються через супутники (Конвенція про супутники), підписана в Брюсселі в травні 1974 р. Мета конвенцій — надати охорону виробникам фонограм і органі-

заціям ефірного мовлення відповідно до певних дій, що завдають шкоди, таких, як контрафакція або піратство.

З точки зору Римської конвенції, Конвенція про фонограми і Конвенція про супутники можуть розглядатися як спеціальні конвенції, приєднання до яких відкрите для договірних держав через те, що ці угоди надають виконавцям, виробникам фонограм і організаціям ефірного мовлення права ширші, ніж ті, які надані Римською конвенцією, або ж містять додаткові положення, що не суперечать їй (ст.22 Римської конвенції). ♦

(продовження статті у наступному номері)

Література:

1. Всемирная организация интеллектуальной собственности. Общая характеристика. — Публикация ВОИС № 400 © — Женева, 1997.
2. Липчик Д. Авторское право и смежные права/ Пер. с фр. — М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002.
3. Минков А.М. Международная охрана интеллектуальной собственности — СПб.: Патер, 2001.
4. Введение в интеллектуальную собственность — ВОИС, 1998.
5. Интеллектуальна власність в Україні: Правові засади та практика. — Наук. — практ. вид.: У 4-х т. Т.1: право інтелектуальної власності. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 1999.
6. Всемирная организация интеллектуальной собственности: Общая характеристика. — Женева, 1997.
7. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. Парижский акт от 24 июля 1971 года, изменённый 2 сентября 1979 года. — Женева: ВОИС, 1990.
8. Конвенция об охране интересов производителей фонограмм от незаконного воспроизводства их фонограмм от 29 октября 1971 г. — Женева: ВОИС, 1972.
9. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. — Результат Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. — К.: 1998.